

*До спеціалізованої вченої ради
ДФ 41.136.003 Міжнародного
гуманітарного університету*

ВІДГУК

опонента - кандидата юридичних наук, доцента

Балтаджи Поліни Миколаївни

**на дисертацію Головач Ганни Олегівни на тему «Валідність та дія
м'якого права» поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність дослідження.

Концепція «м'якого права» займає окреме питання в теорії джерел права і є предметом уваги і актуальною темою серед наукових досліджень, які проводяться сучасними вченими теоретиками. В умовах глобалізаційних процесів у сучасному світі, поширення інформаційно-комунікаційних технологій, появи нових видів правовідносин і джерел права, постає питання пошуку нових юридичних засобів, механізмів та «живих» правових інструментів, здатних максимально оперативно реагувати на зміни в суспільстві та державі. Одним з таких правових інструментів, дослідники називають «м'яке право» - додатковий правовий регулятор та «квазіправовий» феномен.

Аналіз категорії «м'якого права», свідчить як про загальнотеоретичний, так і галузевий науково-дослідний інтерес. Поняття знаходить використання в різних галузях права: міжнародному, господарському, адміністративному, медичному, екологічному та ін. Разом з тим, неоднозначність наукової оцінки ролі «м'якого права» в системі правового регулювання, викликає необхідність систематизації уже існуючих теоретичних положень та надання уточненого визначення ряду понять.

Як свідчать існуючі в міжнародному праві дослідження, поряд з міжнародним та національним правом виникає транснаціональне право, що виходить за рамки традиційних кордонів суверенних держав. Велика кількість норм «м'якого права» представляється альтернативою «твердому»

міжнародному праву та свідчить про ефективність такого механізму узгодження позицій держав з актуальних, втім часто суперечливих, питань міжнародних відносин. Норма м'якого права, як і внутрішньодержавна правова норма, по суті встановлює певну модель чи стандарт відповідної поведінки суб'єктів права.

Відсутність єдиного підходу до розуміння терміну «акти «м'якого права» в доктрині міжнародного права та в теорії держави і права, є ще одним аргументом на користь актуальності представленої теми.

У зв'язку з визнанням м'якого права та (як результат) зміною традиційних уявлень про право взагалі, актуальність теми дисертаційного дослідження, як визначає авторка, підкреслюється необхідністю теоретичного переосмислення фундаментальних категорій правового буття, розроблених у рамках класичних типів праворозуміння та все частіше неспроможних сьогодні відповідати потребам реальності. Крім того не можна не визнати потребу у пристосуванні статичних правових норм до суспільних відносин, що характеризуються системним розвитком.

Наразі акти м'якого права представляються як дієве нормативне ядро, на основі якого відбувається регулювання правовідносин в рамках глобального інформаційного суспільства. Право слід розглядати як еволюціонуючий механізм, ефективність якого вимірюється здатністю відповідати на суспільні потреби.

Визначаючи актуальність представленого дисертаційного дослідження, слід окремо підкреслити той факт, що на даному етапі, в сучасній правовій науці не існує дисертаційних досліджень, які б розкривали умови валідності м'якого права, юридичні технології створення актів м'якого права та особливості їх дії.

У зв'язку з вищезазначеним не можна не визнати актуальність і наукову цінність дисертаційного дослідження Г.О.Головач.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій,

сформульованих у дисертації. Представлене дослідження відповідає вимогам всебічності пізнання. Тема розглядається в контексті зміни традиційних уявлень про право і необхідності теоретичного переосмислення фундаментальних категорій правового буття, розроблених у рамках класичних типів праворозуміння. Важливим чинником виваженості й обґрунтованості результатів дисертаційного дослідження Г.О.Головач є використання і належне опрацювання значної джерельної бази. В роботі детально проаналізовано значний масив праць вітчизняних та зарубіжних учених, присвячені проблематиці феномену м'якого права.

Дослідження м'якого права як елемента системи соціального регулювання є складним аналітичним процесом, який потребує застосування різних підходів та методів. Наукові положення, викладені у дисертації, ґрунтуються на грамотному використанні сучасних підходів і методів наукового пізнання, які обрані із урахуванням визначеної мети та сформульованих завдань. Методології присвячено окремий підрозділ роботи (с.24). Застосовуючи широкий комплекс загальнонаукових та спеціально наукових принципів, методів та підходів, дисертантка демонструє високий рівень володіння методологією досліджень і методикою пізнання. При цьому слід підтримати позицію авторки, що сучасна теорія права вимагає від дослідників освоєння і застосування нових методологічних підходів, використання методів юридичної креативістики.

На підставі презентованих підходів і методів, авторці вдалось повно і всебічно вивчити предмет дослідження, спрогнозувати тенденції розвитку м'якого права в процесі становлення та розвитку нових сфер суспільного і правового життя, окреслити основні напрями та форми його поширення.

Дисертаційна робота Головач Ганни Олегівни відповідає Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р. та проведена в

рамках комплексної теми кафедри державно-правових дисциплін Міжнародного гуманітарного університету «Правова реальність у сучасному світі: теорія і практика формування та функціонування», яка є частиною комплексної теми Міжнародного гуманітарного університету «Україна і світ у контексті становлення і розвитку соціогуманітарної сфери» на 2016–2020 рр. Це підвищує не тільки науковий потенціал роботи, але і збільшує можливості практичної апробації її результатів.

Структура дисертації послідовно розкриває науково-практичний зміст «м'якого» права, складові компоненти валідності та презентує особливості дії м'якого права через формулювання та удосконалення низки науково-практичних положень. Сформульовані завдання дослідження узгоджуються з розділами дисертації і відображені у її висновках. Класична структура дозволила повною мірою охопити предмет дисертаційного дослідження і представити у логічній послідовності отримані результати.

Достовірність і наукова новизна положень, висновків та рекомендацій.

На сучасному етапі розвитку юридичної науки, питання пов'язані з дослідженням специфіки джерел права залишається об'єктом як загальнотеоретичних так і галузевих досліджень. Водночас представлена робота є першим теоретико-правовим дослідженням валідності та дії актів м'якого права, їх ролі в процесах впорядкування відносин у сучасному суспільстві.

Винесені на захист положення характеризують роботу як самостійне, комплексне монографічне дослідження.

Здійснивши аналіз стану наукової розробки представленої теми, Головач Г.О. вірно зазначає, що потребують визначення підходи, принципи та методи дослідження валідності та дії м'якого права, а також є необхідність уточнення понятійного апарату з представленої теми.

Послідовною і змістовною слід визнати характеристику підходів правознавців, що найчастіше зустрічаються в юридичній літературі при дослідженні «м'якого» права (с.52-54). В даному контексті заслуговує на

підтримку позиція дослідниці, щодо постійної еволюції права, коли юридична сила певних норм може збільшуватися та зменшуватися час від часу. Саме тому правова наука має осмислювати процес таких змін і його вплив на соціальну реальність, що стає можливим, зокрема, в рамках соціологічного підходу до розуміння права (с.56).

Заслуговує на увагу аргумент дослідниці, щодо виникнення феномену «м'якого» права. Так «дотримання норм національного та міжнародного права пов'язано із загрозою застосування примусу та санкцій. В умовах глобального інформаційного суспільства цей принцип не діє» (с.69). В даному контексті виникає питання про ефективність чинних міжнародно-правових механізмів.

Вдалим прикладом використання актів м'якого права, як механізму швидкого реагування і інструмента подолання міжнародних кризових ситуацій, слід визнати протоколи і рекомендації Всесвітньою організацією охорони здоров'я щодо протидії Covid-19.

На основі авторського визначення категорії «м'яке» право, Ганна Олегівна представила змістовну характеристику властивих ознак «м'якого» права. Підставою для роздумів і подальшого вивчення виступають судження дослідниці щодо відповідності м'якого права принципу верховенства права, класичного розуміння та значення права як системи норм і, як результат, відповіддю на потреби сучасного суспільства. (с.84).

Теза, яка представляє м'яке право як орієнтир для утворення норм твердого права, дає підстави говорити про можливість трансформації актів м'якого права в акти твердого права, у разі їх визнання та ефективного застосування суб'єктами права, що є дієвим способом подолання прогалин в праві.

Представляючи класифікацію актів м'якого права, Г.О.Головач підкреслює спільні риси, які вирізняють їх з-поміж інших джерел права та визначають їх роль у системі джерел права. Дослідниця наголошує на перспективі подальшого дослідження категорії в рамках загальної юриспруденції (с.103).

В результаті проведеного наукового аналізу (підрозділ 2.2. Юридичні технології створення актів м'якого права) концепцію юридичної техніки визначено розмитою і суперечливою. Така позиція авторки заслуговує на підтримку, адже висновки і наукові пропозиції в роботах останнього десятиліття, і сьогодні залишаються актуальними.

З огляду на сучасні трансформаційні процеси в області праворозуміння, підкреслено необхідність здійснення критичної реконструкції поняття валідності та адаптації його до нових умов правової реальності. На підставі аналізу наявності зазначених критеріїв валідності авторкою обґрунтовано поняття валідності письмового акту м'якого права. Разом з тим, застосування терміну валідизація, на нашу думку, дає підстави для термінологічних ускладнень.

Слушним є узагальнення, що істотною рисою інформаційно-психологічного механізму впливу права на суспільні відносини є те, що правові засоби сприяють формуванню та дії мотивів поведінки, яка приписується або дозволяється юридичними нормами.

Слід погодитись з загальним висновком дослідження, що інформаційно-психологічний аспект правового впливу актів м'якого права відзначається високим ступенем саме стимулюючого характеру дії приписів актів м'якого права в процесах впорядкування суспільних відносин та впливу на суспільне життя, свідомість і поведінку людей загалом. (с.193).

Варто підкреслити ще ряд позитивних рис рецензованої роботи.

Робота виконана відповідно до чинних вимог, написана науковим стилем і літературною українською мовою.

Дисертація є самостійною працею, наукові положення, висновки та рекомендації, в достатній мірі обґрунтовані та базуються на достовірних наукових даних. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації, дотримано вимоги норм законодавства про авторське право, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності.

Положення дисертації становлять цінність у: науково-дослідній діяльності (створення необхідної теоретичної бази та поглиблення уявлень щодо підвищення якості правових актів); у процесі підготовки навчальної та навчально-методичної літератури та викладанні навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Проблеми теорії держави та права» та «Юридична техніка й технологія». В правотворчій сфері висновки та рекомендації можуть бути використані в процесі вдосконалення правотворчих процедур з урахуванням особливостей формалізації актів «м'якого» права.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, знайшли відображення у 3 наукових статтях, 2 з яких опубліковано у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному науковому виданні, а також у 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Апробація результатів роботи здійснювалась у порядку, визначеному законодавством України. Висновки були оприлюднені у доповідях на наукових конференціях.

Вищенаведене свідчить про новизну, важливість та практичну значущість проведеного дисертаційного дослідження.

Звертаючи увагу на позитивні моменти дисертаційної роботи Головач Г.О. разом з тим необхідно вказати і на наявність дискусійних чи таких, що потребують додаткової аргументації положень.

1. Ґрунтовними слід визнати узагальнення авторки, щодо необхідності корінних змін у нормативній системі, розроблення нового розуміння права та його інструментів (с.63). Неоднозначні, але гнучкі та ефективні інструменти м'якого права, як зазначає дослідниця, є відповіддю інтересам і потребам сучасного суспільства та зі свого боку потребують визнання плюралістичного характеру сучасного права, яке не спирається на силу, суверенітет і територіальні межі держав, натомість передбачає різноманіття форм та стирання кордонів між усталеними структурами. Водночас цікаво було б почути позицію авторки, щодо ролі та впливу правової культури, як фактору та показника еволюції права.

2. Заслугове на увагу авторське визначення терміну «м'яке право» як особлива форма права, що розташовується у просторі перетину офіційного та неофіційного права. В контексті співвідношення поняття з суміжними категоріями офіційне/неофіційне право, доцільно було б доповнити висновки визначенням та співвідношенням понять «тверде», «жорстке», «живе» право, які здебільшого виступають науковими категоріями і не мають нормативного визначення.

3. Спираючись на детальний аналіз наявних у правовій доктрині концепцій, Ганна Олегівна пропонує авторську концепцію валідності як фундаментальну комплексну категорію, під якою слід розуміти еквівалентність правового акту загально-соціальним та спеціально-юридичним вимогам його створення і дії. Чи може, в цьому контексті йти мова про тотожність таких характеристик як дієвість та актуальність правового акту?

4. Виходячи з позиції високого значення актів м'якого права щодо формування правопорядку ЄС (с.194), виникає питання щодо ролі та прояву «м'якого» права в залежності від типу правової системи.

5. Розділ третій презентує характеристику дії м'якого права в процесах впорядкування відносин у сучасному суспільстві. Дослідниця презентує сучасну роль та перспективи реалізації «м'якого» права. Водночас, за кадром залишились проблемні аспекти застосування «м'якого» права. Такий прогноз дозволив би посилити практичне значення роботи і уникнути помилок правозастосування.

Загальний висновок по дисертації. Висловлені зауваження носять дискусійний та рекомендаційний характер, і тому істотно не впливають загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Головач Г.О.

Зміст автореферату відповідає змісту дисертації, стисло відтворюючи її основні положення та висновки. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до чинних вимог.

Дисертаційне дослідження «Валідність та дія м'якого права», за своїм змістом відповідає вимогам передбаченим Порядком присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., пп. 9-12 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 №167 (зі змінами), вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом МОН України № 40 від 12.01.2017р., а його авторка – Головач Ганна Олегівна, на основі публічного захисту, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Опонент

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Поліна БАЛТАДЖИ

ПОГОДЖЕНО

Проректор університету
доктор юридичних наук, професор

Максим КОРНІЄНКО

Підпис <i>Балтаджи П.</i>
ЗАСВІДЧУЮ: Завідувач ВДЗ ОДУВС <i>Григорук І. Гибенга</i>
« 04 » 02 20 19р.